

68 ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ.

ἐμπορεῖ καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν του νὰ πληθύνῃ τοὺς ἀδικητὰς, καὶ κατ' ἄλλων νὰ τοὺς κάμῃ προθυμοτέρους· δίκαιον λοιπὸν εἶναι νὰ δαρθῇ ὁ δείρας, ὅπου ἔδειρε· καὶ τοῦτο εἶναι ἡ ἀντέκτισις, ἣτις εἶναι διάφορος ἀπὸ τὴν ἐκδίκησιν, τὴν ὁποίαν ζητοῦν τὰ πάθη, καὶ ὄχι ὁ Λόγος· εἶναι ἔμφυτος ὁρμὴ εἰς καθένα νὰ θέλῃ νὰ προξενήσῃ πόνον εἰς τὸν ὅστις τοῦ ἐπέφερε πόνον· ἡ ὁρμὴ αὕτη γίνεται πάθημα, καὶ τοῦτο ἀποβαίνει πάθος· ἀλλὰ τὸ πάθος δὲν εἶδαι ἴσου ἀντὶ ἴσου, ἀλλὰ δύο ἀνθ' ἑνὸς καὶ ἕκατὸν πολλάκις ἀντὶ ἑνός· διὰ τοῦτο ζητοῦντες τὸ δίκαιον μὲ τὸν Λόγον πρέπει νὰ θέλωμεν ἀντέκτισιν, ἀλλ' ὄχι ἐκδίκησιν· πολλοὶ δὲ ζητοῦσιν ἀντέκτισιν, ὄχι διότι ἠδικήθησαν, ἀλλ' ἢ διότι δὲν εἰσηκούσθη ὁ λόγος των, ἢ διότι δὲν ἀρέθησαν νὰ ἀδικήσιν· ἀλλὰ τὸ δίκαιον τὸ προστατεύει ἡ Θέμις, ἣτις κρατοῦσα πάντε τὸν ζυγὸν εἰς τὰς χεῖρας ζητεῖ τὴν ἰσότητα, καὶ δὲν θέλει οὔτε ἡ μία πλάστιγξ, οὔτε ἡ ἄλλη νὰ ἐκβῇ ἀπὸ τὴν ἰσότητιαν. Διὰ τοῦτο ἡ ἀντέκτισις πρέπει νὰ εἶναι ἴσου ἀντὶ ἴσου ἀπόδοσις.

ΡΖ'. Πᾶσα ἀνάγκη εἶναι τι ἐναντίον εἰς τὴν ἐλευθέραν σπουδὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι πρὸς αὐτὸν φυσικὸν κακὸν. Ἐὰν λοιπὸν τὸ φυσικὸν τοῦτο κακὸν ἐπιφερθῇ εἰς τινὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ γενομένην ἀδικίαν, ὀνομάζεται ποινὴ γενικώτερον· διὰ τοῦτο τὸ φυσικὸν τῆς ἀνάγκης δίκαιον, ἐνεργούμενον πραγματικῶς κατὰ προγενομένης ἀδικίας, ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ φυσικὸν ποινῆς δίκαιον. Ἐὰν δὲ μένου τὸ φυσικὸν κακὸν, τὸ ὁποῖον εἶναι προσδιορισμένον εἰς δικαίαν τινὰ διαταγὴν τῶν πραγμάτων ὡς ἀναγκαῖα συνέπεια τοῦ ἀδίκου, καὶ ἀποφασισμένον νομικῶς κατὰ τοῦ πρωτουργοῦ τῆς ἀδικίας, ὀνομάζεται ποινὴ μερικώτερον καὶ κυριώτερον· ὅταν δὲ πᾶρχει ἄρα μόνον ἐνθετικὸν ποινῆς δίκαιον, ἤτοι

ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ. 69

τὸ δίκαιον τῆς ποινῆς δὲν εὐρίσκεται εἰς τὴν φυσικὴν κατάστασιν, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν πολιτικὴν (ΚΓ').

ΡΗ'. Ἐπειδὴ μεταξὺ τοῦ τρόπου τῆς διαγωγῆς καὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπαιτεῖ ὁ πρακτικὸς Λόγος τοιαύτην σχέσιν, ὥστε ἡ μία νὰ εἶναι σύμμετρος μετὰ τὴν ἄλλην· διὰ τοῦτο κρίνει, ὅτι εἰς πάντα ἄνθρωπον προσαρμόζουσι ἰδιαιτέρως εἰς τὰς πράξεις του· καὶ διὰ τοῦτο τοῦ λογαριάζει τὰς πράξεις του ἢ ὡς κατ' ὀρθώματα ἢ ὡς ἁμαρτήματα, καθ' ὅς ἤθελε τὰς εὐρίσκειν ἢ συμφώνους ἢ ἐναντίους μετὰ τὰ αἰτήματά του. Ἐντεῦθεν ἐκπηγάζουσιν αἱ ιδέαι τοῦ βραβείου καὶ τῆς ποινῆς ὡς ἀναγκαῖαι συνέπειαι τῶν πράξεων, μ' ὅλον ὅτι αἱ συνέπειαι αὗται πρέπει μόνον νὰ ἐνυπάρχουσιν εἰς ἠθικὴν τινα, καὶ ὄχι πολιτικὴν τῶν πραγμάτων διάταξιν. Ἐὰν λοιπὸν τὸ δίκαιον εἴνε τι ἠθικὸν γενικώτερον (Α', ΙΒ'), καὶ ἡ ἔνδικος διάταξις τῶν πραγμάτων εἶναι ἐνταυτῷ καὶ ἠθικὴ· πᾶσα ἀδικία, ὡς ταραττουσα τούτην τὴν διάταξιν εἶναι κακὸν καὶ ἔνδικως καὶ ἠθικῶς· εἰς τὸ ὁποῖον πρέπει ν' ἀκολουθῆ κακὸν φυσικὸν ὡς ποινὴ, διὰ νὰ ἀποδείχῃ τὴν ἀγιότητα τοῦ νόμου τοῦ δικαίου, ἡγούν τὸ ἰδανικῶς αὐτοῦ ἀπαράβατον, μ' ὅλον ὅτι παραβαίνεται ἐμπειρικῶς, καὶ δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ μέσου νὰ ἀσφαλίσῃ καὶ τὸ δίκαιον.

Σημείωσις. Γίνονται δὲ αἱ ποινὴ α'. διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν κλίσειν ἔχοντα νὰ παραβαίνῃ τὸ δίκαιον ἀπὸ τοῦ νὰ τὸ παραβαίνῃ πραγματικῶς· β' διὰ νὰ διορθώσῃ καὶ βελτιώσῃ τὴν θείλησιν τῶν ἀνθρώπων, ὅταν συλλογίζονται, ὅτι τῶν κακῶν πράξεων συνέπειαι εἶναι φυσικὰ κακά· γ' διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἀδίκους ἀπὸ τοῦ νὰ μεταχειρίζονται τὴν ἀδικίαν περιορίζουσαι τὴν ἐξωτερικὴν ἐλευθερίαν των οὕτως, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ καταπατῆ ξένον δίκαιον· δ' νὰ ἀφανίσῃ τὴν ἀδικίαν παντελῶς, ἐξαιρουῖσα ἀπὸ τὸν κόσμον τὸ τῆς ἀδικίας ὑποκείμενον μετὰ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου.

ΡΘ'. Οὔτε ποινὴ οὔτε βραβεῖον ἐμπορεῖ νὰ δοθῆ **χωρὶς**

70 ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ.

τὸν λεγόμενον καταλογισμόν (ἐκ τοῦ ὁποίου ἀποδείχνεται ὁ πταίτης) ἤγουν ἀπόδοσιν τῆς πράξεως εἰς τὸν πρόξαντα, καὶ ἐξέτασιν ἢ σύγκρισιν αὐτῆς πρὸς τὸν νόμον. Εἰ μὲν ὁ νόμος εἶναι τοῦ δικαίου, ὁ καταλογισμὸς ἀνομάζεται δικανικὸς· εἰ δ' εἶναι τῆς ἀρετῆς, ἡθικὸς. Ἐδῶ γίνεται λόγος μόνου περὶ τοῦ πρώτου· ἀλλὰ καὶ οὗτος σύγκειται ἀπὸ δύο κρίσεις· καὶ διὰ μὲν τῆς πρώτης προσδιορίζεται ἡ τοῦ προσώπου πρὸς τὴν πράξιν σχέσις· διὰ δὲ τῆς δεύτερης, ἡ τῆς πράξεως πρὸς τὸν τοῦ δικαίου νόμον.

ΡΚ. Ὁ καταλογισμὸς τῆς πράξεως ἀπαιτεῖ ἐλευθερίαν τοῦ πράττοντος· ἡ δὲ πράξις ἢ πηγάζει ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν, ὅταν ὁ πράττων ἐξεύρη κατὰ συνείδησιν τὸ φυσικὸν αὐτῆς καὶ εὐλογον· ἢ ἐμμέσως, εἰ μὴ ἔχη μὲν ταύτην τὴν συνείδησιν, ἡδύνατο ὅμως νὰ τὴν ἔχη. Διὰ τοῦτο ἐξετάσεις καὶ εὐθύνη δὲν γίνονται.

α'. Εἰς τὰ ἄλογα· εἰ μὴ λοιπὸν δαίρεται ἢ σκοτύνεται θηρίον, τὸ ὁποῖον ἔβλαψεν ἄνθρωπον· τοῦτο δὲν λέγεται ποινὴ, ἐπειδὴ τὸ θηρίον δὲν ἔβλαψε τὸν ἄνθρωπον μὲ ἐλευθερίαν θέλησιν, ἀλλ' ἀπὸ φυσικὴν του ὁρμὴν· γίνεται δὲ μόνου διὰ νὰ ἐκλείψῃ ἀπὸ τὸ μέσον, καθὼς καὶ ἄλλα φυσικὰ κακὰ, τὰ ὁποῖα προξενοῦν κίνδυνον εἰς τὸν ἄνθρωπον.

β'. Εἰς Λογικὰ, τῶν ὁποίων εἶναι ἀργὸς ὁ Λόγος· διὰ τοῦτο νήπια καὶ μωροὶ καὶ μανικοὶ εἶναι ἀνεύθυνοι, εἰ μὴ ἀδικήσωσι· τὸ νὰ δεσμεύωνται δὲ οὗτοι, ἢ νὰ φυλακίζωνται δὲν εἶναι ποινὴ, ἀλλὰ φύλαξις τῶν ἄλλων ἀπὸ τὴν βλάβην των, καθὼς γίνεται καὶ εἰς τὰ ἄλογα θηρία· εἰ μὴ ἀδικήσῃ μεθυσμένος, εἶναι ὑπεύθυνος, ἐπειδὴ προήξευρεν ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ οἰνοποσία ἐμπορεῖ νὰ τὸν κάμῃ ἄλογον καὶ ἀδικον· εἰ δὲ μεθυσθῇ ἐπίτηδες ἀπ' ἄλλον μὲ σκοπὸν νὰ κάμῃ τὴν ἀδική-

κίαν, ἢ εὐθύνη σηκώνεται ἀπ' αὐτὸν, καὶ ἐπιθέτεται εἰς τὸν μεθύστην του· διὰ τί δὲ δὲν εἶναι καὶ ὁ μανικὸς ὑπεύθυνος, ὅταν εἶναι αὐτὸς αἴτιος τῆς μανίας του, καθὼς εἶναι ὁ μεθυτμένος, ὅταν αὐτὸς εἶναι αἴτιος τῆς μέθης του; διότι ὁ μεθυτμένος ἠθέλησε νὰ μεθύσθῃ πρὶν νὰ εἶναι μεθυτμένος· ὁ δὲ μανικὸς δὲν ἠθέλησε νὰ χάσῃ τὸν νοῦν του πρὶν νὰ τὸν ἔχῃ ἐξ ἡμιτείας τουλάχιστον χαμένον.

γ'. Εἰς λογικὰ ὄντα μὲ ἐνεργὸν τὸν Λόγον, τῶν ὁποίων αἱ πράξεις εἶναι πάντῃ ἀκούσιαι· γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀπολύτως ἠναγκασμένος, καθὼς ὅταν τις βιαίως ἀπωσθῆι ὑπ' ἄλλου πέσῃ καὶ βλάβῃ τρίτον τινα· ἢ ὅταν ὁ πράττων δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξεύρῃ τὸ κακὸν, καθὼς ὅταν πατήρ ἐπιμελούμενος τὸν ἄρρωστον υἱὸν του τοῦ δῶσῃ νὰ πῇ φαρμάκιον, τὸ ὅποιον τοῦ ἐδῶκεν ὁ ἰατρὸς ὡς ὠφέλιμον· ἀλλ' ὅταν ἡ πράξις γίνεται μὲ ψιλὴν δυσαρέσκειαν μόνον, δὲν ἐμπορεῖ νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἠναγκασμένη, ἀλλ' ὡς ἐκούσιος, καὶ εἶναι ὑπεύθυνος· οἶον, εἴαν τις κάρητι ἄδικον παρακινούμενος ἀπὸ ψιλὸν φοβερισμόν.

δ'. Εἰς λογικὰ ὄντα μὲ ἐνεργὸν τὸν Λόγον, τὰ ὅποια ἔχουσι κοινωνίαν τινα μὲ τὸν ποιητὴν τῆς ἀδικίας, ἀλλὰ δὲν ἔλαβαν καμμίαν μετοχὴν εἰς τὴν ἀδικίαν του. Ὁ συγγενὴς ἢ ὁ φίλος τοῦ κακούργου νὰ γείνη συνυπεύθυνος μὲ τὸν κακούργον, εἶναι βαρβαρότητος, ἔχι δικαιοσύνης ἔργον· ἀλλ' εἴαν μετέχη, καθὼς εἶναι συνεργοί, παρακινηταὶ κτλ. εἶναι καὶ αὐτὸς συνυπεύθυνος, παρεκτὸς εἴαν ἡ μετοχὴ των εἶναι ἀκούσιος, καθὼς ἐλέγαμεν ἀνωτέρω (γ') εἰς τὸ δεῦτερον παράδειγμα.

ΡΙΑ'. Εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀδικήματος πρέπει ἐνταυτῷ νὰ προσδιορισθῇ τὸ διὰ τῆς πράξεως αὐτῆς ἐμφαινόμενον μέγεθος του· διότι ὅπου φανερωτέραν φέρει ἡ πράξις εἰς ἐαυ-

τὴν τὴν σφραγίδα τῆς ἐλευθερίας, τόσον εἶναι δυνατικῶς μεγα-
 λήτερον τὸ ἀδίκημα • διὰ τοῦτο ἐκούσιος αὐκία ἀποδίδεται δι-
 κανικῶς εἰς τὸν πειρητὴν τῆς μὲ πλειοτέραν ἐπίτασιν, παρὰ ἢ
 ἀκουσιωτέρα, ἤγουν ὅπου ἐμφαίνεται ἐξ ἡμισείας ἐκούσιότης
 καὶ ἀκουσιότης. Τὸ πρῶτον ὀνομάζουσι λατινιστὶ *Dolum*, ἤγουν
 δόλου • τὸ δὲ δευτέρου *Culpa*, ἤγουν ἀφορμῆν, εἰάν καὶ δὲν
 κυριολεκτικῶς οἱ ὄροι τὰ πράγματα ἀκριβῶς • ὁ Ἀριστοτέλης τὸν
 μὲν δόλον ὀνομάζει ἀμάρτημα ἐκ προνοίας, τοῦ ὁποίου
 ἀντίθετον λέγει τὸ ἐξ ἀγνοίας • ἀλλὰ τὸ ἐξ ἀγνοίας δὲν ἰσο-
 δυναμεῖ μετὰ τὴν ἐνταῦθα ὀνομαζομένην ἀφορμῆν • φυλάττομεν
 λοιπὸν ἐνταῦθα τὰ συνήθη τῶν νεωτέρων ὀνόματα. Καὶ εἰς
 τὸν δόλον καὶ εἰς τὴν ἀφορμῆν ἐμποροῦν νὰ εἶναι διάφοροι
 βαθμοί.

PIB'. Δόλος ἄμεσος καὶ δόλος ἔμμεσος εἶναι δύο δια-
 φοροὶ τοῦ δόλου βαθμοὶ ἢ τρόποι. Τὸ πρῶτον ἐμφιλοχωρεῖ,
 ὅταν ὁ ἀδίκητης κάμνη τὸ ἔργον του ἐπίτηδες νὰ ἐπιτύχη τὸν
 σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐπιτυγχάνει • οἷον, ὅταν κτυπῆ τις τὸν ἄλλον
 εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ νὰ τὸν σκοτώσῃ, καὶ τὸν σκοτώνει τῷ ἔντι •
 τὸ δευτέρου, ὅταν σκοπῆ μὲν ἄλλο, ἀποβαίνει δὲ ἄλλο • οἷον,
 ὅταν κτυπῆ τις τὸν ἄλλον, διὰ νὰ τὸν προξενήσῃ πόνον, καὶ
 τὸν προξενεῖ θάνατον. Ἐδῶ λοιπὸν ἀναμιγνύεται τρόπου τινα
 δόλος καὶ ἀφορμῆ • ἀλλ' ἡ εὐθύνη του γίνεται ὡς φονέως • διότι,
 αὐτὸς καὶ ἀμέσως δὲν ἤθελε νὰ σκοτώσῃ τὸν ἄλλον, ἀλλ' ἤθελε
 νὰ τὸν σκοτώσῃ ἔμμέσως, ἐπειδὴ ἤξευρεν, ὅτι σφοδρὰ πληγὴ
 εἰς τὴν κεφαλὴν, εἰάν καὶ δὲν φέρῃ παραυτὰ τὸν θάνατον,
 ἐμπορεῖ ὅμως νὰ γεννήσῃ ἀρρώστιαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν νὰ προέλ-
 θῃ κατ' ὀλίγον ὁ θάνατος.

PIΓ'. Ἀφορμῆ μεγάλη, καὶ μικρά, καὶ μικροτάτη θεω-
 ροῦνται ὡς τρόποι ἀφορμῆς • διότι ἢ παραβαίνει τις τὸ δίκαιον

ἀπὸ μεγάλην ἀπροτεξίαν, ἢ ἀπὸ μικράν, ἢ ἀπὸ μικροτάτην· ἀλλ' αἱ ὀνομασίαι αὗται δὲν σημαίνουν τι προσδιορισμένου, καθὼς καὶ ὅλαι, ὅσαι ἐκδήλοῦσι τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εἰς ἐπιτεταμένα μεγέθη· καὶ ἐμπορεῖ πολλάκις νὰ ζητηθῇ ἂν εἴναι μικρά ἢ μεγάλη ἢ ἀφορμή· οἷον ἀμελῶν τις τὴν φύλαξιν πυρίου κόνεως, ἢ ὀπλων, ἢ φαρμακίου ἔγεινεν ἀφορμή ζημίας καὶ ἀδικίας. Πρέπει λοιπὸν οἱ θετικοὶ νόμοι νὰ προσδιορίσωσι τὰ μεγέθη ταῦτα, καὶ μ' ὅλον τοῦτο δύνανται νὰ μείνωσι καὶ πολλὰ ἀπροσδιόριστα.

ΡΙΔ'. Οἱ γενικοὶ κανόνες, κατὰ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ κρίνωνται δικαίως τὰ μεγέθη τοῦ ἀδικήματος, εἶναι οἱ ἐφεξῆς τρεῖς.

α'. Ὅσον εἶναι μεγαλήτερον τὸ ἀθετηθὲν δίκαιον εἰς τὴν κρίσιν ἀνθρώπου λογικοῦ καὶ ἐλευθέρου, τόσον εἶναι μεγαλήτερον τὸ ἀδίκημα· διὰ τοῦτο εἶναι μεγαλήτερον ἀδίκημα ἢ ἐπιβουλή τῆς ζωῆς παρά ἢ ἀρπαγὴ τῶν κτημάτων· καὶ μεγαλήτερον ἢ ἀρπαγὴ τῶν ὅλων κτημάτων παρά ἢ μέρους.

β'. Ὅσον ὀρθοτέρα καὶ ἐντελεπτέρα καὶ εὐκρινεστέρα γινώσκῃ τοῦ δικαίου εἶχεν ὁ ἀδικητής, τόσον μεγαλήτερον εἶναι τὸ ἀδίκημάτου· διὰ τοῦτο τὸ αὐτὸ ἀδίκημα γίνεται μεγαλήτερον ἀπ' ἀνδρα τέλειον παρά ἀπὸ παιδα, καὶ μεγαλήτερον ἀπὸ τὸν πεπαιδευμένον παρά ἀπὸ τὸν ἀπαιδευτον· τῶν δὲ νηπίων, καὶ μωρῶν καὶ μανικῶν, ἐπειδὴ ἢ γινώσκῃ τῶν εἶναι μηδεμία, δὲν ὑπάγεται εἰς κρίσιν οὐδὲ τὸ ἀδίκημάτων.

γ'. Ὅσον εἶναι δυσκολωτέρα ἢ παράβασις, καὶ ὅσον μικροτέρα ἢ ἐκ ταύτης φαινομένη ὠφέλεια, τόσον εἶναι μεγαλήτερον τὸ ἀδίκημα· διὰ τοῦτο ὅς τις φονεύσῃ ἄλλον (ἀδικία καὶ κακία μεγίστη), διὰ νὰ λάβῃ ἀπ' αὐτοῦ μικρὸν κέρδος, χωρὶς παρακίνησιν τινὸς πάθους, ἀλλὰ μὲ ἀδιάφορον καὶ ἀτά-

74 ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ.

ραχον ἐπιλογισμὸν κρίνας τὸν φόνον, εἶναι πολὺ ἀδικώτερος παρὰ τὸν ὅς τις φονεύσῃ ἄλλον ἐξ ἀνάγκης καταπιεζούσης ἢ ἐκ μεγάλης ταραχῆς παθῶν, ἢ δὲ ἐλπίδα μεγάλης ἀπολαύσεως. Οἱ δὲ κανόνες, κατὰ τοὺς ὁποίους κρίνονται τὰ μικρότερα ἀδικήματα, γίνονται αὐτόθεν φανεροί.

ΡΙΕ'. Ὁ καταλογισμὸς ἐμπορεῖ νὰ νοηθῇ ὡς προερχόμενος ἢ ἀπὸ τοὺς πράττοντας αὐτοὺς, ἢ ἀπ' ἄλλον ἄνθρωπον· εἰς τὸ πρῶτον γίνεται κριτῆς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἑαυτοῦ· εἰς τὸ δεύτερον, ἔχει κριτὴν ἐξωτερικόν· εἰναι λοιπὸν οὗτος προσδiorίση κατὰ νόμους τὰς τῶν ἐλευθέρων πράξεων ἄλλου συνεπειίας, καὶ ἐκτελεσθῆ ἢ ἀπόφασίς του, ὁ καταλογισμὸς μεταβάλλεται τότε εἰς ἀμοιβήν, ἣτις, εἰς τὴν ἀμοιβήν τῆς ἀδικίας, ὀνομάζεται ποινὴ (ΡΖ'). ἡ ἀπόφασίς τοῦ κριτοῦ ὀνομάζεται δίκη καὶ κρίσις κατ' ἐξοχήν· ὁ τόπος, ὅπου γίνεται, κριτήριον, δικαστήριον, δικαιοτήριον· οἱ δὲ νόμοι, κατὰ τοὺς ὁποίους γίνεται, ἢ εἶναι δικαίου νόμοι, ἢ εἶναι ἀρετῆς· εἰς τὸ δεύτερον ὁ κριτῆς εἶναι ἐσωτερικός· καὶ κριτήριον εἶναι τὸ συνειδώς· καὶ ἡ ποινὴ εἶναι ἐκούσιος, καὶ ὄχι κατηναγκασμένη.

ΡΙΣ'. Ἐὰν ἡ ποινὴ μέλλῃ νὰ εἶναι δικαία, πρέπει νὰ γείνη ἀνάλογος τῆς τοῦ δικαίου παραβάσεως, τῆς ὁποίας τὰς συνεπειίας ζητεῖ ὁ Λόγος νὰ ἀποκαταστήσῃ (ΡΗ'), ἡγουν τὸ φυσικὸν κακόν, τὸ ὁποῖον θέλει συναφθῆν ὡς ποινὴ μετὰ τὴν ἀδικίαν, πρέπει νὰ ἔχῃ πρὸς αὐτὴν διωρισμένον τινα λόγον. Ἐν τούθου ἐκπηγάζει κανὼν περιοριστικὸς τοῦ τῆς ποινῆς δικαίου. Ἡ ποιότης καὶ ἡ ποσότης πάσης ποινῆς πρέπει νὰ προσδιορίζεται ὑπὸ τῆς ποιότητος καὶ τῆς ποσότητος τῆς ἀδικίας, ἢ κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὸν βαθμὸν της (Ξ'). Ἐὰν λοιπὸν διακριθῶσιν αἱ

ποιναὶ εἰς φυσικὰς καὶ προαιρετικὰς, πρέπει ὅλαι νὰ εἶναι ἀνά-
λογοι μὲ τὴν φύσιν τῆς τοῦ δικαίου παραβάσεως, εἰάν μέλλουν
νὰ δικαιωθῶσιν ἀπὸ τὸν Λόγον.

Σημείωσις. Φυσικὰς ποινὰς ὀνομάζουσι τὰς πικρὰς συνε-
πεῖς, τὰς ὁποίας ἐπισπῶσι κακοήθεις πράξεις ἐν γένει κατὰ μόνους φυ-
σικοὺς νόμους· οἷον, ἀρρώστιαν, ἢ πρῶτον θάνατον ὡς ἀποτελέσματα
ἀπωτίας· αὗται ἐμποροῦν νὰ ὀνομασθῶσι ποινὰι κατ' ὑψηλοτέραν τῶν,
ἡθικοθεολογικὴν σημασίαν, ἀλλὰ δικανικῶς φυσικὰι μὲν ποινὰι ὀνομάζου-
ται, ὅσαι προσδιορίζονται κατ' ἀρχὰς τοῦ Λόγου, ἤγουν κατὰ
φυσικοὺς νόμους τοῦ δικαίου· προαιρετικαὶ δὲ, ὅσαι γί-
νονται ἐκ τῆς θέλησεως ἐξωτερικοῦ νομοδότου, καὶ ἐπομένως κατὰ θε-
τικὸν τοῦ δικαίου νόμον· τὸ δεῦτερον εἶδος εἶναι ἀναγκαῖον, ὅπου γνω-
ρίζεται ὀδημασίως δικαία τις διαταγὴ τῶν πραγμάτων· καὶ ὁ μὲν καθα-
ρὸς Λόγος δὲν ἐξείρει κἀνὲν ἀπὸ τὰ διόφορα εἶδη τῶν τοῦ δικαίου πα-
ραβάσεων, ὅσαι δύνανται νὰ ἀπαντηθῶσιν εἰς τὴν πείραν· καὶ ἐμπορεῖ
νὰ προσδιορίσῃ κατ' αὐτῶν τὰς ποινὰς ἐκ τῶν προτέρων· ὁ δὲ θετικὸς
νομοδότος τὸ κἀννεὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, ἤγουν ἀφ' οὗ ἔμαθεν ἐκ τῶν παρ-
ελθόντων καὶ παρόντων κατὰ πόσους τρόπους ἐμποροῦν νὰ πάθωσι
τὴν ποινὴν οἱ ἄνθρωποι· Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ θέλησις τοῦ νομοδότου δεῖν
πρέπει νὰ προτάξῃ, ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ νὰ κανονίζεται πάντοτε ἀπὸ
τὸν νομοδότην Λόγον, καὶ ἀπὸ τὸ ἐκ τούτου προκύπτον φυσικὸν δίκαιον
(I.E.). διὰ τοῦτο καὶ αἱ προαιρετικαὶ ποινὰι δεῖν πρέπει νὰ γίνωνται,
ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ λαμβάνωσι τὸν χαρακτήρα τοῦ
φυσικοῦ καὶ ἀναλέγου· ἀλλ' εἶναι βεβαίως ἡ εὐρεία τῆς ἀναλογίας καὶ εἰς
τὸν νομοδότην καὶ εἰς τὸν κριτὴν· διότι ὁ μὲν ἐμπορεῖ μόνον νὰ προσ-
διορίσῃ γένη καὶ εἶδη καὶ διαφορὰς παραβάσεων· ὁ δὲ κριτὴς ἔχει ἐμ-
προσθέν του ἀπομεικτὴν ἐνὸς παράβασις, ἥτις, μὲ ὅλον ὅτι ἤθελε συγι-
σθῆν κατὰ τὰς διαφόρους παραλλάγὰς τῶν νομικῶν διαταγῶν, ἐμπορεῖ νὰ
γείνη ἢ παρὰ τὸ δέον σκληρὰ ἢ παρὰ τὸ δέον ἡπία. Διὰ τοῦτο μένει
πάντοτε ὁ νόμιμος προσδιορισμὸς θετικῶν ποινῶν ἀπὸ τὰ βαρύτερὰ
προβλήματα ἐν, τὸ ἐποῖον πρέπει νὰ ἐπιλύῃ ἡ φρόνησις καὶ ἡ ἐπιεικεὶς
τῶν κριτῶν.

PIZ'. Ἐπειδὴ ἡ ποινὴ πρέπει νὰ προσδιορισθῇ ἀκριβῶς
κατὰ τὸ εἶδος καὶ κατὰ τὸν βαθμὸν (PIZ'), ὁ δὲ ἀδικούμε-
νος, εἰάν γείνη κριτὴς εἰς τὰ ἴδιά του πράγματα, δεῖν κἀννεὶ
τοιούτου προσδιορισμὸν, ὡς κλίνων εἰς τὴν ὑπερβολὴν· ὁ δὲ

76 ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ.

ἀδικῶν κλίνει ἐξ ἐναντίας εἰς τὴν ἔλλειψιν, καὶ κρῖνεις ἐν γένει δὲν θέλει νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἑαυτόν του· διὰ τοῦτο ἡ ποινὴ πρέπει νὰ προσδιορισθῇ ἀπὸ τρίτον τινα οὐδέτερον καὶ ἀδιάφορον, ἢ γουν ἀπὸ ἐξωτερικὸν κριτὴν. Καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἀφ' ἐνὸς μέρους δὲν πρέπει νὰ κρίνῃ, ὡς ἔτυχεν, ἀπ' ἄλλου δὲ πρέπει ἡ κρίσις του νὰ γείνη ἀποδεκτὴ· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ γνωρίζεται καὶ ἀπὸ τοὺς δύο διαφερομένους ὡς δημόσιος καὶ αὐθεντικός κριτῆς, καὶ νὰ ἔχῃ βίβλον μὲν θετικὴν κανόνα τῶν κρίσεών του πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀναντίρρητον δὲ ἰσχύον, μὲ τὴν ἑποῖαν νὰ ἐκτελῶνται αἱ ἀποφάσεις του. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ δύο εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσιν εἰς τὴν πόλιν· διὰ τοῦτο αἱ περὶ τοῦ τῆς ποινῆς δικαίου ἔρευναί μας, καθὼς καὶ αἱ περὶ κυριότητος (ΟΗ'), μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὸ νὰ ἀποδεχθῶμεν ἀναγκαίως διαταγὴν τῶν πραγμάτων εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων σχέσεις τοῦ δικαίου ἄλλην παρὰ τὴν φυσικὴν.

ΡΙΗ'. Ἐκ πάντων δὲ, ὅσα εἶπαμεν ἕως τῶρα περὶ τοῦ τῆς φυσικῆς καταστάσεως δικαίου, ποριζόμεθα γενικῶς τὰ ἐφεξῆς. Ἡ φυσικὴ κατάστασις δὲν εἶναι μὲν καθ' ἑαυτὴν ἀντιφατικὴ πρὸς τὸ δίκαιον, ἢ ἄδικος, ἐναντία εἰς τὴν ἔνδικον κατάστασιν· εἶναι δὲ κατάστασις τῆς τελειοτάτης ἀβεβαιότητος τοῦ δικαίου, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτὴν δημόσιος αὐθεντία βαστάζουσα μετὰ δικαιοσύνης τὸ δίκαιον. Διὰ τοῦτο, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ τοιαύτη κατάστασις, ἡ ἀπαραβασία τοῦ δικαίου προέρχεται ἢ ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν ἐκείνου, ὅς τις θέλει μὲν νὰ τὸ παραβῇ, δὲν δύναται δέ, ἢ ἀπὸ τὴν ἀγαθὴν θέλησιν ἐκείνου, ὅς τις δύναται μὲν, δὲν θέλει δέ, ἢ γουν ἀπὸ τυχαίας περιστάσεις· καὶ ἐὰν ἀθετηθῇ τὸ δίκαιον, ἢ συμβῇ λογομαχία τις περὶ αὐτοῦ, γίνεται καθεὶς κριτῆς καὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἄλλου, καὶ δίδει τὴν ἀπόφασιν ὅχι μὲ τὸν κανόνα τῆς δι-

καιτύνης, ἀλλὰ μὲ πανουργίαν καὶ δυναστείαν. Ἡ τοιαύτη λοιπὸν κατάστασις εἶναι κίνδυνος ἀδιάκοπος τοῦ δικαίου, ἢ ἄδικος καὶ ἀπροσπάτευτος· καὶ ὁ Λόγος ὁ ἄρθρος μᾶς πρᾶττάζει νὰ ἐμβῶμεν εἰς δημόσιον ἢ πολιτικὴν κατάστασιν, εἰάν θέλωμεν νὰ ζῶμεν ἀνθρωπίνως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Περὶ Πολιτικοῦ δικαίου.

ΡΙΘ΄.

Η πόλις εἶναι κοινωνία. Κοινωνία δὲ δικαία εἶναι ἄθροισμα πολλῶν προσώπων συνδεδεμένων μὲ ἀμοιβαῖα δίκαια καὶ καθήκοντα, καὶ ἐνεργούντων κοινῶς εἰς τὸ νὰ ἐπιτυγχάνουν πάντοτε κοινόν τινα σκοπόν. Κοινωνία λοιπὸν εἶναι ἐν ἠθικόν πρόσωπον (ΚΖ΄). καὶ ἐμπορεῖ νὰ συγκροτῆται ἢ ἀπὸ ἀπλᾶ φυσικὰ πρόσωπα, ἢ νὰ εἶναι σύνθετος ἀπὸ ἠθικὰ, ἢ ἐνταυτῶ καὶ ἀπὸ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ. Τὰ πρόσωπα τῆς κοινωνίας ὀνομάζονται κοινωνοὶ ἢ ἐταῖροι ἢ μέλη αὐτῆς· τὰ μὴ ἀνήκοντα εἰς αὐτήν, ξένοι· ὁ δὲ κοινὸς σκοπὸς, διὰ τῶν ὁποῖον εἶναι συνδεδεμένοι, κοινωνικὸς σκοπός· ἢ δὲ συνθήκη τῆς ἐνώσεώς των, συνθήκη κοινωνίας. Κατὰ δὲ τὸ μέτρον τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς συνθήκης ἐμπορεῖ νὰ εἶναι ἢ κοινωνία ἢ προσωρινή, ἢ πολυχρόνιος, ἐσκορπισμένη ἢ συνηγμένη, ἀκατάστατος ἢ σταθερὸς, ἴση ἢ ἄνιστος· εἰς τὴν ἐσχάτην περίπτωσιν ἔχει ἢ κοινωνία ἕνα ἄρχοντα, ὅστις ἐμπορεῖ νὰ εἶναι ἢ φυσικόν ἢ ἠθικόν πρόσωπον.

ΡΚ'. Δέν είναι λοιπόν πᾶσα ἐνωσις ἀνθρώπων κοινωνία, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ τὸ δίκαιον σημασίαν τῆς λέξεως· ἀλλὰ μόνου τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἔχουσιν ἀμοιβαία δίκαια καὶ καθήκοντα, εἰς ὅποια ἐπροσδιώρισαν αὐτὰ τὰ πρόσωπα διὰ συνθήκης πρὸς σκοποῦ ἐπιτυχίαν (ΨΑ'). Ἡ ἀρχὴ τῶν κοινωνιῶν, εἰάν καὶ ἐξηγητῆται ἀπὸ πολλοὺς ἐκ κλίσεων καὶ φόβων καὶ ἀναγκῶν κτλ, εἰρίσκειται ὁμοῦς θεμελιωμένη εἰς τὸν λόγον, ὅς τις κάμνει τὰς συνθήκας τῶν κοινωνιῶν· δίδει χωρὶς συνθήκην κανὼν ὅθεν δύναται νὰ ζητῆ τὸν ἄλλου συνεργῆν του πρὸς σκοποῦ ἑνα, οὐδὲ ἔχει τις καθήκον εἰς τὸ νὰ συνεργῆ· ἀλλ' εἰάν ἐγειναὶ τοιαῦται συνθήκαι πραγματικῶς, ἢ ὑποτίθεται εὐλόγως, εἶναι ὡς πρὸς τὴν θεωρίαν μας ἀδιάφορον (ΨΘ'). ὅσαι δὲ κοινωνίαι δέν ἐπιστηρίζονται εἰς δίκαιας καὶ εὐλόγους συνθήκας, εἶναι κοινωνίαι ἄδικοι· τοιαῦται εἶναι κλεπτῶν καὶ ληπτῶν συνενώσεις, κακούργων συντροφίαι, μεθύοντων καὶ ἀτακτούντων ἑταιρεῖαι κτ. ἢ εἶναι ἀδιάφοροι, καθὼς τῶν συνεργομένων εἰς ἀνεύθυνον τοῦ χρόνου διατριβήν.

Σημείωσις. Περὶ τῆς ἴσης καὶ ἀνίσου κοινωνίας σημειόνομεν τὰ ἐφεξῆς· ὅταν εἰς τὴν κοινωνίαν τὰ δίκαια καὶ καθήκοντα ἐνὸς ἐκάστου τῶν μελῶν εἶναι ἐντελῶς ἴσα, ὥστε εἰς πᾶσαν περίστασιν μένον ἢ πραγματικῶς κοινὴ θέλησις ἀπάντων νὰ ἔχη ὑποχρεωτικὴν ἀπάντων δύναμιν· ἢ κοινωνία τότε εἶναι ἴση· εἰς αὐτὴν δέν εἶναι ἄρχων, τοῦ ὁποίου ἡ θέλησις νὰ εἶναι νόμος εἰς τοὺς ἄλλους ὅλους. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς πολλὰ μέγα πληθος μελῶν σπανιώτατα ἐμπορεῖ νὰ γείνη μία κατὰ πάντα ἡ θέλησις των· διὰ τοῦτο, διὰ νὰ ὑπάρχη ἡ κοινωνία, πρέπει ἡ θέλησις τῶν πλειοτέρων νὰ ἐπεχη τὴν τέπον τῆς ἀπάντων θέλησεως. Διὰ τοῦτο εἰς τοιαύτας κοινωνίας αἱ πλειότεραι ψήφοι κάμνουσιν τὴν ἀπόφασιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑποτάσσονται οἱ ὀλιγώτεροι, καὶ φαίνονται ἄντιοι εἰς τὰ δίκαιά των· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς ἄλλην ἀπόφασιν οἱ ὑποταχθέντες ὀλιγώτεροι ἐμποροῦν νὰ συμπηρῶσι μὴ τοὺς πλειοτέρους, εἰ δὲ προψηφίσαντες πλειότεροι νὰ συγκαταταχθῶσιν εἰς τοὺς ὀλιγωτέρους· διὰ τοῦτο ἐμποροῦν νὰ ἐκληρωθῶσιν, ἔτι ὅλοι ἄλλος μετ' ἄλλον ἀποφατίζον εἰς τοιαύτας.

τας κοινωνίας, καὶ ὅτι κατὰ τοῦτο εἶναι ἴσαι, Ἄλλ' ἐμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ κοινωνία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔν ἀπὸ τὰ φυσικά ἢ ἠθικά πρόσωπά της ἔχει κατ' ἐξοχὴν τὸ δίκαιον νὰ ἐκφέρῃ τὴν θέλησίν του ὡς κανὼνα τῆς κοινῆς ἀπάντων θέλησεως, καὶ νὰ τὴν κάμνῃ νόμον, εἰς τὴν ἔποιον τὰ ἄλλα ἔλα μέλη ἔχουν καθήκον νὰ ὑποτάσσωνται καὶ νὰ τὴν ἐκτελοῦν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ τῆς κοινωνίας σκοποῦ. Τότε ἡ κοινωνία συγκοιτα ἀπὸ ἓνα ἢ πολλοὺς ἄρχοντας, καὶ ἀπὸ ὑπηκόους ὅλους τοὺς ἄλλους, καὶ ἐπομένως εἶναι κοινωνία ἄνιστος· ἀλλ' εἰς τοιαύτην κοινωνίαν, διὰ νὰ εἶναι δίκαια καὶ συμφωνοῦς μετὰ τὸν Λόγον, δεῖν πρέπει νὰ εἶναι ἀπεριόριστα τὰ δίκαια τοῦ ἄρχοντος, καὶ ἀπεριόριστα τὰ καθήκοντα τῶν ὑπηκόων, ἢ ἔργον ἔ μὲν ἄρχων νὰ ἔχη μόνον δίκαια καὶ ὄχι καὶ καθήκοντα, ὁ δὲ ὑπῆκοος μόνον καθήκοντα καὶ ὄχι καὶ δίκαια· ἀλλὰ νὰ εἶναι περιορισμοὶ, ἀπὸ τὴν πολιτικὴν φρόνησιν καὶ ἐπιείκειαν ταττόμενοι, οἷ τινες ἀποκαθιστῶσι πάλιν τὴν ἰσότητα (Νς').

ΡΚΑ. Ἡ πόλις εἶναι κοινωνία, διὰ τῆς συστάσεως τῆς ὁποίας ὅλα τὰ μέλη (τὰ ὅποια ἐννοοῦνται ὅτι τὴν ἐσύστησαν) μεταβαίνουσιν ἀπὸ τὴν φυσικὴν κατάστασιν, ὅπου πάντοτε ἐκινδύνευον νὰ χάσῃσι τὰ δίκαιά των, εἰς τὴν πολιτικὴν, ὅπου γὰ ἀτραλίζουσι πάντοτε· διὰ τοῦτο ἡ κατάστασις αὕτη ὀνομάζεται καὶ πολιτικὴ κοινωνία. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Λόγος ἀπαιτεῖ ταύτην τὴν κατάστασιν διὰ τοὺς νόμους τοῦ δικαίου· διὰ τοῦτο τὸ δίκαιον τοῦτο αἶτημα ἀναφέρεται εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, οἷ τινες εὐρίσκονται εἰς τὴν τῆς συνυπάρξεως σχέσιν· καὶ ἐπομένως οἷ θέλοντες νὰ συστήσωσι τοιαύτην πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν ἔχουσι τὸ δίκαιον νὰ παραλαμβάνωσιν ὄντινα θέλωσιν εἰς τὴν κοινωνίαν, καὶ νὰ ἀποβάλλωσιν ἀπ' αὐτῆς ὄντινα ἄλλον θέλωσι.

ΡΚΒ. Διότι, ἂν ἦτο εἰς τὴν καθενὸς θέλησιν νὰ ἐμβῇ ἢ νὰ μὴ ἐμβῇ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἡ πολιτικὴ κοινωνία ἔχανε τῆς ἀσφαλείας τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον ἐσύσταθη, ἐπειδὴ ὅς τις δεῖν θέλει νὰ συνδεθῇ εἰς τὴν συνθήκην τῆς κοινωνίας, εἶναι φανερόν ὅτι ἀγαπᾷ νὰ ζῇ εἰς τὴν φυσικὴν τῆς ζωῆς κατάστασιν· ἀλλὰ τὰ μέλη τῆς κοινωνίας ἐκβῆκαν ἀπὸ

τὴν φυσικὴν κατάστασιν πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κακῶν τῆς· ἄρα, εἰάν τινες μεταξὺ αὐτῶν ζῶσιν ἐκτὸς τῆς συνθήκης ταύτης, οὗτοι εἶναι ἐνταυτιῇ καὶ εἰς τὴν φυσικὴν καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν· τὸ ὅποιον ἀντιφάσκει εἰς τὸν Λόγον· τοιούτους ἀνθρώπους, εἰάν δὲν τοὺς ἀναγκάσωσι νὰ ἐμβροῦν εἰς τὴν κοινωνίαν, ἔχουν τὸ δίκαιον νὰ τοὺς ἀπρὸσώξωσι· καὶ πάλιν ἔχουν τὸ δίκαιον νὰ παραλάβωσιν τὸν, ὅς τις θέλει νὰ ἐμβῆ εἰς τὴν κοινωνίαν των.

PKΓ'. Διὰ τῆς πόλεως λοιπὸν γίνεται πρᾶγμα εἰς τὸν κόσμον ἡ ἰδέα τοῦ δίκαιου, ἐπειδὴ τὸ πολίτευμα εἶναι διάταξις τῶν πραγμάτων, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἰδέα ἐκείνη ἐμολογεῖται δημοσίως, καὶ ἐνεργεῖται πραγματικῶς· διὰ τοῦτο ὁ πλεσιέστατος καὶ ἄμεστος σκοπὸς τῆς πόλεως εἶναι νὰ προστατεύῃ δημοσίως καὶ νὰ ἀσφαλίσῃ τὸ δίκαιον· ἐπειδὴ ὅμως ὅλα τὰ εἰς τὴν κοινωνίαν προσηνέκοντα πρόσωπα ἀναπτύσσουσιν ἐντελῶς τὴν μερικὴν των ζωὴν εἰς ταύτην τὴν κοινωνίαν, καὶ θέλουν νὰ ἐπιταχύνωσιν ἐντὸς αὐτῆς τὴν τελειότητα καὶ εὐτυχίαν των· διὰ τοῦτο ἡ πόλις περιλαμβάνει εἰς τὴν ὀλικὴν σφαιρὰν τῆς καὶ τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ τὸν διευθύνει εἰς κοινόν τι τέλος ὡς ὑψηλότερον καὶ ἔμμεσον τῆς πόλεως σκοπὸν, τὸ ὅποιον ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ κοινὸν ἀγαθόν.

PKΔ'. Δὲν πρέπει ὅμως διὰ τὸν δεύτερον σκοπὸν νὰ παραμαλήτῃται ὁ πρῶτος, καὶ τὸ ἱερὸν ὄνομα τοῦς κοινῶ ἀγαθοῦ νὰ βεβηλόνεται μὲ ἄδικα ἔργα, καὶ νὰ γίνεσθαι καταχρησέων μέσον. Τίποτε δὲν πρέπει νὰ γίνεσθαι πρὸς χάριν τῆς πόλεως, εἰάν δὲν γίνεσθαι ἐνταυτιῇ καὶ πρὸς χάριν τοῦ δίκαιου· διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ γίνωνται διωγμοὶ τῶν ἑτεροπίστων πρὸς κοινὸν τάχα ἀγαθόν τῆς πόλεως, οὐδ' ἱερὰ κριτήρια, οὔτ' ἄλλα συκοφαντήρια, τὰ ὅποια φθείρουσι καὶ ἀφανίζουσι τὸ δίκαιον τῆς ἐλευθερίας ἑνὸς ἐκάστου μέλους· ὅλας τὰς τοιαύτας προ-

φάσεις τοῦ κινουῦ ἀγαθοῦ πρέπει ν' ἀποδιώξη ἢ πόλις ἀπὸ τὸν ναὺν τῆς Δικαιοσύνης, εἰς τῆς ὁποίας τὴν προστασίαν κατέφυγαν ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας.

ΡΚΕ'. Ἡ πόλις δὲν πρέπει νὰ εἶναι προσωρινή, ἀλλὰ πολυχρόνιος, καὶ, εἰ δυνατόν, ἀτελεύτητος κοινωνία, μ' ὅλον ὅτι καὶ αὐτὴ, ὡς ὅλα τὰ γενητὰ πράγματα, ὑπόκειται εἰς τὴν φθοράν· πρέπει λοιπὸν νὰ προάγῃ καὶ τὸν πρῶτον σκοπὸν τῆς, καὶ ἐν ταυτῷ καὶ τὸν δεῦτερον (ΡΚΓ'). Διότι, μ' ὅλον ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐμπορεῖ ποτὲ νὰ φθάσῃ εἰς τοιοῦτον παιδεύτεως καὶ ἠθικῆς τελειότητος βαθμὸν, ὥστε νὰ καταλαμβάνῃ εὐκρινῶς καὶ νὰ ἐνεργῇ ἐλευθέρως ὅλα του τὰ καθήκοντα χωρὶς ὑπόμνησιν τῆς πολιτικῆς συνθήκης, μ' ὅλον τοῦτο ἡ γέννησις τῶν ἀνθρώπων ἀπαιτεῖ καθημερινῶς τὴν ἐπανάληψιν τῆς παιδείας καὶ τῶν πολιτιστικῶν μέσων, τὰ ὁποῖα μόνη ἡ πόλις δύναται νὰ χορηγήσῃ· καὶ ἡ μόνη παῦσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν τήρησιν τῆς πόλεως εἶναι ἐπιστροφή εἰς τὴν προτέραν του φυσικὴν κατάστασιν. Πρέπει λοιπὸν νὰ προχωρῇ εἰς τὸ νὰ κάμνῃ πρᾶγμα τὴν ιδέαν τοῦ δικαίου, εἰς τὸ ὁποῖον πλησιάζει ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ ποτὲ δὲν δύναται νὰ τὸ φθάσῃ, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἰδανικά. Ἡ εἰς τὴν ἠθικὴν λοιπὸν καὶ πολιτικὴν τελειοποίησιν πρόοδος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ φυσικὸς του προσδιορισμὸς, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι φύσει πολιτικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος, ὡς εἶπε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὸ προοίμιον τῶν Πολιτικῶν.

ΡΚΣ'. Διὰ νὰ συσταθῇ πόλις, εἶναι ἀναγκαῖα δύο τινα, ὡς στοιχεῖα αὐτῆς θεωρούμενα· δηλαδὴ

α'. Πλῆθος τι προσώπων, τὰ ὁποῖα συνδέονται μετ' ἀλλήλων διὰ νὰ συζήτῳσι πολιτικῶς· καὶ διὰ τοῦτο καθ' ἓνα μὲν θεωρούμενοι ὀνομάζονται πολῖται· ὅλοι δὲ ὁμοῦ λαμβανόμενοι, λαός.

Δ'.

6